

Aparılan təhlillərdən aydın olur ki, aqrar sahədə aparılan islahatlar, istehsalın təşkili, onun tələb və təklif əsasında yenidən qurulması əsas növ kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında struktur dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. Bunu tərtib etdiyimiz cədvəlin məlumatlarından daha aydın görmək olar.

Cədvəlin təhlilindən belə aydın olur ki, son illərdə respublikada istehsal olunan əsas növ kənd təsərrüfatı məhsullarının tərkibində taxılın xüsusi çəkisi daha çox yüksəkdir. Belə ki, 1999 – cu ildə taxılın xüsusi çəkisi 27,95% idisə, 2004 – cü ildə bu göstərici 35,05% təşkil etmişdir. Müqayisə olunan illərdə südün xüsusi çəkisi 25,28% və 19,71% təşkil etmişdir. Ümumi istehsalda ətin xüsusi çəkisi çox az olsa da, 2001 – 2004 – cü illərdə bu göstərici durmadan artmışdır. Ümumi istehsalda xüsusi çəkisi getdikcə artan məhsullardan biri kartofdur. Belə ki, 1999 – cu ildə kartofun xüsusi

çəkisi 10,3% idisə, 2004 – cü ildə bu göstərici 15,11 % təşkil etmişdir.

Pambıq, tütün, yaşıl çay yarpağı kimi məhsulların xüsusi çəkisi çox kiçik olmaqla yanaşı artım da demək olar ki, yoxdur. Odur ki, aqrar sahənin xüsusiyyətləri, sahibkarlığın formalaşması və inkişafı, istehsalın strukturu və tənzimlənməsi problemləri nəzərə alınmaqla istehsalın səmərəliliyinin mövcud vəziyyətinin təhlilinə, ona təsir edən amillərin araşdırılmasına böyük əhəmiyyət verilməlidir. Kənd təsərrüfatının iqtisadiyyatın vacib sahəsi olmasını, təbii, torpaq amillərindən asılılığını nəzərə almaqla yeni yaradılan və formalaşma prosesi keçirən özəl kənd təsərrüfatı müəssisələrinə dövlət himayəsi təmin edilməli, onların təşkili tələb və təklif əsasında qurulmalı, strateji məhsullara dövlət sifarişləri və dövlət maliyyələşdirilməsi, dövlət tənzimlənməsi təmin edilməlidir.

+++++

KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI İXRACININ STİMULLAŞDIRILMASI YOLLARI

A.N.NƏTƏMOV, aspirant
Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Akademiyası

Müasir dövrdə respublikada həyata keçirilən aqrar islahatların dərinləşməsi kənd təsərrüfatında dinamik artımın təmin edilməsinə, habelə bu sahədə ixrac yönümlü məhsul istehsalına əlverişli şərait yaradır. Lakin araşdırmalar göstərir ki, həyata keçirilən tədbirlər kənd təsərrüfatında ixrac potensialının artırılması üçün mövcud olan imkanları kifayət qədər reallaşdırma bilməmişdir. Belə bir şəraitdə aqrar bölmənin ixrac potensialının artırılması və bu sahədə istehsal olunan məhsulların xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi dövlət tərəfindən bir sıra stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsini obyektiv zərurətə çevirir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının stimullaşdırılmasının başlıca istiqamətlərinin müəyyən edilməsi ilk növbədə bu sahədə mövcud olan problemlərin aşkar çıxarılmasını, onların elmi təhlilini və müvafiq təcrübələrin nəzərdən keçirilməsini tələb edir. Burada dünya təcrübəsinin yerli şəraitə uyğun şəkildə tətbiq edilməsi

daha səmərəli nəticələrin əldə olunmasına əlverişli zəmin yarada bilər.

Dünya bazarına rəqabət qabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac edən ölkələrin təcrübəsində subsidiyalasdırma mühüm yer tutur. Müəyyən qədər sadə və ənənəvi olan bu üsul kənd təsərrüfatı məhsullarının xarici bazarlarda qiymət parametri üzrə rəqabət qabiliyyətini yüksəldir və ixracatçıları iqtisadi cəhətdən stimullaşdırır. Subsidiyalar ixrac qiyməti ilə maya dəyəri arasında olan fərq əsasında müəyyən edilməklə dövlət büdcəsindən ixracatçılara dotasiya şəklində ödənilir.

Respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının birbaşa subsidiyalasdırılması həyata keçirilmir. Araşdırmalar göstərir ki, ixrac edilən əksər kənd təsərrüfatı məhsullarının qiyməti onların istehsalına çəkilən xərclərin səviyyəsindən yuxarıdır. Yəni müvafiq göstəricilər həmin məhsullar üzrə ixracın zərərli başa gəlmədiyini özündə əks etdirir. Deməli, hazırkı şəraitdə kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının sti-

mullaşdırılmasında əsas maneəyə çevrilən digər problemlər vardır və bu da ixracın birbaşa deyil, dolayı yolla subsidiyalaşdırılmasını önə çəkir.

Araşdırmalar göstərir ki, mövcud şəraitdə ixracın birbaşa subsidiyalaşdırılması ilə müqayisədə dolları yolla ixracı yönümlü istehsalın inkişafının dəstəklənməsi daha məqsədəuyğun hesab oluna bilər. Çünki ixracın birbaşa subsidiyalaşdırılması üçün nəzərdə tutulan vəsaiti aşağı xərclərlə və beynəlxalq standartlara uyğun məhsul istehsalına imkan verən texnika və texnologiyaların istehsalat tətbiqinə, infrastruktur sahələrinin inkişafına yönəltməklə kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının stimullaşdırılmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmək olar. Digər tərəfdən, kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının birbaşa subsidiyalaşdırılmasından imtina edilməsi Ümumdünya Ticarət Təşkilatının üzv ölkələr qarşısında qoyduğu başlıca tələblərdən biri olduğunu nəzərə alsaq yuxarıda qeyd olunan tədbirlərin səmərəliliyi bir daha aydın olar.

Kənd təsərrüfatı məhsulları ixracının siyasi və kommersiya risklərindən sığortalanması aktual problemlərdən biri olaraq qalmaqdadır. Hazırda ixracın əsasən tərəvəz, meyvə və s. kimi tez xarab olan məhsullardan ibarət olması sığortanın zəruriliyini bir daha artırır. Ümumiyyətlə, istehsal prosesində olduğu kimi, kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının stimullaşdırılmasında ixtisaslaşmış banklarla yanaşı, sığorta şirkətlərin fəaliyyəti mühüm rol oynayır. İnkişaf etmiş ölkələrdə ixracın sığortası ilə məşğul olan şirkətlərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq məqsədilə dövlət büdcəsindən dotasiyalar ayrılır, bunun nəticəsində özəl sığorta şirkətləri ilə müqayisədə burada sığorta haqqları aşağı olur. Məsələn, bu, ABŞ-da kontraktın ümumi dəyərinin 1-2 faizini, Yaponiyada 0,3 faizini təşkil edir.

Hazırda beynəlxalq bazarlarda ekoloji cəhətdən təmiz kənd təsərrüfatı məhsulları rəqabət qabiliyyətinə görə fərqlənirlər. Respublikada məlum səbəblərlə əlaqədar kənd təsərrüfatı istehsalı prosesində kimyəvi vasitələrdən çox məhdud şəkildə istifadə olunur və bu da ekoloji məhsulların istehsalının artmasına şərait yaradır. Demək olar ki, mövcud təsərrüfatçılıq sistemində ekoloji məhsul istehsal edən təsərrüfatların xüsusi çəkisi çox böyükdür. Lakin həmin təsərrüfatlarda məhsuldarlıq,

bütövlükdə isə istehsalın iqtisadi səmərəliliyi ənənəvi təsərrüfatlarla müqayisədə aşağı olur. Ona görə də hesab edirik ki, belə təsərrüfatlara dövlət tərəfindən subsidiyalar ayrılmalı və burada istehsal olunan məhsulların sertifikatlaşdırılmasına və beynəlxalq bazarlarda reklam olunmasına yardımlar edilməlidir.

Ekoloji təsərrüfatların inkişafı üçün Avropa Birliyi ölkələrində daha geniş imkanlar yaradılır və belə təsərrüfatların xüsusi çəkisi getdikcə artır. Statistik məlumatlara görə, Avropa İttifaqında 99,4 min təsərrüfatda ekoloji məhsul istehsal olunur və onlar ümumi təsərrüfatların 1,4 faizini təşkil edir. Hər bir təsərrüfata orta hesabla 23,1 ha torpaq sahəsi düşür ki, bu da ayrı-ayrı təsərrüfatlar üzrə orta göstəricidən 6,4 ha çoxdur. Avropa Birliyində ekoloji təsərrüfatların 40 faizi İtaliyada, 20 faizi Avstriyada, 15 faizi Almaniyada fəaliyyət göstərir. Almaniyada ekoloji təsərrüfatlarda istehsal olunan məhsulların xüsusi çəkisinin 2010-cu ilə qədər 20 faizə çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Hazırda 588 müəssisədə «Ekoloji təmiz nişan» ilə 8 min adda məhsul istehsal olunur.

İxracatçıların zəruri informasiyalarla təminatı və onlara məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi də ixracın stimullaşdırılmasına təsir edən əsas amillərdəndir. Hesab edirik ki, respublikada mövcud şəraiti nəzərə alaraq qeyd olunan xidmət növləri ilə məşğul olan mərkəzlərin yaradılması və ixracatçılara bu istiqamətdə güzəştli şərtlərlə xidmətlərin göstərilməsi məqsədəuyğun olar. Məsələn, Fransada qeyd olunan funksioneri yerinə yetirən mərkəzdə heç bir haqq ödənilmədən ixracatçılara müxtəlif növ informasiyaların əldə olunmasında, xarici bazarların öyrənilməsində, səmərəli satış bazarlarının seçilməsində köməklik göstərilir.

Ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının yığılı mövsümündə gömrük-keçid məntəqələrində müvafiq prosedurlardan keçmə qaydalarının sadələşdirilməsi ixrac olunan məhsulların müvafiq bazarlara xarab olmadan, keyfiyyətli halda və vaxtında çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Bu tədbirin ticarət tərəfdaşı olan dövlətlərdə də həyata keçirilməsi, yəni ölkəmizdən ixrac olunan məhsulların müvafiq ölkələrin gömrük-keçid məntəqələrindən də əlverişli şərtlərlə keçməsi üçün respublika hökuməti tərəfindən daha ciddi addımların atılması səmərəli olar.